

DR. KISS MIHÁLY KARCAGI TISZTIFŐORVOS EMLÉKEZETE (alapvetően Dr. Kiss Lajosnének férjéről, Dr. Kiss Lajosról készített a „KUNHALOM ÁRNYA TAKAR!” című EMLEKALBUMÁBÓL vett szemelvényekkel)

I. DEDE SÁNDOR: DR. KISS MIHÁLY ÉLETE

1. Bevezető

Karcag két világháború közti társadalmi és társasági életének jeles személyisége volt Dr. Kiss Mihály. Hivatalosan a városi tisztifőorvosi tisztséget töltötte be, de ezenkívül is sokrétű tevékenységet fejtett ki. Jelen írás ezt a színes, a népegészségügy mellett elkötelezett, hatalmas felvilágosító munkát végzett egyéniséget kísérli meg bemutatni. Több mint egy évszázaddal ezelőtt, 1893. augusztus 3-án született Karcagon tíz gyermekes földműves család második fiúgyermekéeként. Első elemista korában apja gyermektelen, jómódú testvére átvállalta taníttatását. Így lehetősége nyílt, hogy a nyári gimnáziumi tanítás szüneteiben észak-magyarországi városokban, főleg Árva vármegyébe menjen nyelveket tanulni. Mire 1912-ben leérettségizett a karcagi Nagykun Gimnáziumban már tudott németül és szlovákul, vagy ahogy akkor mondták, tótul. Zsigmond Ferenc volt a magyar tanára, aki már akkor tanította Ady költészetét. Ennek hatására tanítványa is verseket írt és megjelent verseskötete „Kezdet kezdetén ...” címen. A természetrajz és matematika tanára Bujk Béla volt, akinek köszönhetően a budapesti orvosi egyetemen folytatta tanulmányait. Elnyert egy pályázatot és a második félévtől a berlini egyetemen tanult. Tanulmányait azonban az első világháború miatt nem tudta időben befejezni. A szerb, az olasz és az orosz frontokon szolgált hadikórházakban. A háború végén számos harctéri kitüntetés birtokában hadnagyi rangban szerelt le. 1920-ban a Budapesti orvosi egyetemen vette át diplomáját Maté Maria orvosnővel egyidében, akivel egybekelve Karcagon telepedtek le és kezdtek orvosi magángyakorlatot. Rövid idő alatt ideg- és elmeszakorvosi, illetve gyermekgyógyász szakorvosi vizsgát tettek le.

2. Karcag és Kisújszállás tisztiorvosa

1922-ben letéve a tisztiorvosi szakvizsgáját mindkét város megválasztotta tisztiorvossá. Tevékenysége során legnagyobb gondot a

járványok megelőzésére fordított. Abban az időben mindkét város közegészségügyi helyzete — főleg mai szemmel nézve — igen sok kívánnivalót hagyott maga után. A karcagi Hírlap 1937. március 13-án megjelent számában így ír erről. „Az emberi és állati ürülék szokásos felhasználása és a házi szemet helytelen tárolása szorosan összefügg a lakosság foglalkozásával. Az állattenyésztő időkből maradt fenn az a szokás, hogy a marha trágyából leveles ganét vagy más szóval kunkokszot vetnek. Az emberi ürüléket árnyékszék gödrökbe ürítik. Ha a gödör megtelik, általában nem szokás azt kihordani, inkább új gödröt ásnak. A nagy kiterjedésű udvaron egyszerűen továbbviszik a deszkából összetákolt házikót. A régi helyét pedig földdel betemetik. Az 1930. évi népszámlálás szerint Karcagon 24 248 volt a lakosok száma. A város területén, beleszámítva a külvárost és a cigányvárost is 4221 udvar van. A leírt állapotok ezekre vonatkoznak. A szétszórta fekvő tanyákon az árnyékszék a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. 800 tanya összeírásánál mindössze 10 árnyékszéket találtak. 4221 udvar közül 3615 udvarban van a cikk megjelenésekor megfelelő, fedővel ellátott, tiszta illemhely. 553 helyen nem megfelelő, 52 udvar tulajdonosa pedig nem volt hajlandó árnyékszéket készíteni a városi hajdúk helyszíni figyelmeztetése ellenére. Rendes gondozott trágyadomb 458 van, 401 udvarban ez nem megfelelő, nem volt trágyadomb 3367 udvarban.” A felmérés után a város akkori polgármestere, Dr. Hajnal István a tisztiorvos javaslatára felhívást tett közzé a tarthatatlan állapot megjavítására. Az igen szigorú következmények és az ellenőrzés rendszeres végzése után pár hónap után már csak 35 volt a nem megfelelő illemhelyek száma a városban, az árnyékszék nélküli udvarok száma 13-ra csökkent. A tanyák rossz, a leírt adatok szerinti állapotára vezette vissza a gyakori tifuszos megbetegedéseket. A betegség terjesztőit, a legyeket egész életében üldözte hatalmi szóval is, írásban is, szépen kérve, meggyőző érveléssel. Egy tifuszos beteghez való kiszólásra elkísérte a Karcagról elszármazott újságíró, Antalfy Gyula. A következő részlet 1936.

december 25-én jelent meg a Független Kisgazda című Újságban. „Dr. Kiss Mihály az alföldi földművelő városok leggyilkosabb népbetegségének, a tífusznak megelőzése terén úttörő munkát végez már évek óta a Nagykunszágban. Szakkörökben karcagi norma néven ismerik rendszabályait. Leszorította Karcag és Kisújszállás környékén a hasihagymáz megbetegedések számát. ... Valóságos expedíció számba megy egy ilyen tanyai kirándulás, jó lovak, kemény, vasalt, erős szekér kell. (Legbiztosabb, ha kovácsot is visz az orvos magával.) ... Közben meg is érkezünk kétórás út után a Disznórétre, a tífuszos tanyára, ahol hét család lakik. A szűk tanyaszobákban sok-sok gyermek. A tisztiorvos közli az emberekkel, hogy mindenkit be akar oltani tífusz ellen. Húzódozás után a tífuszos beteg asszony férje az orvos elé áll, rajta, kezdheti — mondja.” A tisztiorvos egyébként igen sokat tett a tanyasi népegészségügy színvonalának emelése érdekében. Mindkét városban városi szülőotthont hozott létre, elsősorban a tanyasi asszonyok befogadására. A Nagykunszág 1943.január 2-i számában jelent meg írása, amiből az idézet való. „Mióta a gazdák belátták ezen intézmény hasznos és célirányos voltát, szívesen hozzák be szülésre az áldott állapotban lévő asszonyokat és viszik ki a gyermekágy végén az anyát csecsemőjével ismét a tanyára. Mióta ezen intézményeink működnek, a két városban egyetlen haláleset sem történt, az előző években általában városonként tíz tizenöt volt a halálos végű szülések száma.” A légy elleni küzdelem eredményeiről írta könyvét, aminek címe: „Jóegészség és jó hajlék.” Barátjának Németh Gyula egyetemi tanárnak küldött egy példányt, aki néhány nap múlva levelezőlapon köszönte meg. „Kedves Miska! Ha a Nagykunszágon valóban megszűnik a tífusz, szobrod avató ünnepén én szeretnék a szónok lenni!”

3 Orvos és (vagy) író?

Önvallomás című írásában található: „Amilyen lelkiismeretesen készültem első állásomra, vagyis orvosnak, legalább olyan mértékben, sőt hamarabb gyakoroltam az újságírást. Legelső írásomat rövidnadrágos negyedik gimnazista koromban helyeztem el az egyik Karcagon nyomtatott, igen erősen konzervatív újságban, a Nagykunságban.” Gyermekkori szerelméhez haláláig hű maradt. Újságokban megjelent írásainak száma eléri a négyezret. Orvosi folyóiratokban pedig hatszázhuszonhét tanulmánya jelent meg. Pontos lajstromozását írásaink még nem adták, de érzékeltetésül a kéziratban található lajstromból: Karcagi Hírlap 1937-es évfolyamában 4 írása jelent meg. 1939-es Nagykunsági Lapokban félév alatt 56, 1943-ban a Nagykunságban 59. Legtöbbször a vonaton gyorsírással írta cikkeit Karcag és Kisújszállás között. Minden második nap utazott karcagi lakosáról, amikor megérkezett Kisújszállásra a tisztiorvosi hivatal titkára gépelte le. A visszaúton készült írását pedig a karcagi titkár tette gépbe. Titkárnökkel soha nem dolgozott. Írásai saját neve alatt, továbbá dr. Kumánusz, Csiger Ivan, Bábolnai Förgeteg és a Lap tudósítója álnevek alatt találhatók. Érdekesség, hogy könyvtárakban a katalógus cédulákon „A betévé falat” című könyvéről ez olvasható: „A verseket Csiger Iván írta.” Ugyan honnan tudta volna a cédula készítője, hogy Dr. Kiss Mihály és Csiger Iván ugyanaz a személy. Mindegyik fejezetet egy vers vezet be. Mutatóban egy vers ebből a nép táplálkozási szokásokról irt könyvből:

A burgonya

Pergelt tészta a tanyasi étele,

„kolompir” a szegény ember kenyere.

Inségidőn, ha nincs elég gabona!

Süssed, főzzed minden formában,

serkentő is rejlik ám a héjában!*

Az orvosházaspár életére meghatározó volt Györffy István néprajztudós és Vargha László a népi építészet professzorának a barátsága. Ennek köszönhetőek a népi írókkal létrejövő szoros kapcsolatait. Móricz Zsigmond, Erdélyi József, Sinka István, Kodolányi János, Veres Péter, Németh László sűrűn megfordultak a karcagi, valamint berekfürdői

házukban. Az bizonyos, hogy Móricz Zsigmond az Erdély trilógia második részében, „A nagyfejedelemben” ír Karcagról. Ezt az orvosbarát hazában írta. Szó szerint veszem át:

Hát bizony Karcag határában jártak, mégpedig rettentő helyen. Mert itt nem volt más, csak víz és víz... Soká mentek, térdig érő vizeken, dombokon, egy helyen nagy disznólábkát leltek, s a fekete, kemény szőrű disznók vadul túrták a gyékényes, turfás sarat, s a gulyáslegény megállította a lovát, leugrott. Le is hajolt, s a tarisznyáját kezdte tele szedni valami fehér, apró bogyókkal, amiket a disznók túrtak ki. Mit szedsz, hé? - kiáltott neki a legény a Simonyi huszárokból. Bogyót! Gyere, te is szeggyél vacsorára! A huszárok nevettek. Még ilyet se láttak.”

Ennek a kis részletnek az a beszélgetés adja az érdekességét, amit Györfly István Móricz Zsigmonddal folytatott Kiss Mihály hazában a Szilaj pásztorok című Györfly-írás megjelenése után. Kiderült ugyanis, hogy ebből a szilaj disznóirtás kimaradt. Móricz ezzel a kinn telelő disznóirtásról szóló részlettel kiegészítette a híres Györfly-könyvet. (A böngyő a nád gumó, amit burgonya helyett ettek a Nagykunságon és a disznókkal túrtak ki.) Kapcsolata Sinka Istvánnal is baráti volt. „A fekete bojtár vallomásai” című könyv megjelenése után így dedikálta komájának: „Az én kedves, jó Miska komámnak ajánlom sok szeretettel ezeket a vallomásokat — és nemcsak azért, mert én szeretem őt, hanem azért is, mert ő olyan orvos, ki inkább a magyar árvaságot és a magyar emberi szomorúságot gyógyítja, mint az öreg miniszteri tanácsos csökönnyös reumáját!” (Budapest 1974, Könyvnap)

4 A karcagi Öreg Diákok Szövetségének alapító főtitkára

1928-ban feltört a Berekben a hővíz. Ömlik az arany a karcagi mezőre! A hasznosításnál a tisztiorvos javaslatát fogadta el a város vezetése. Legyen gyógyfürdő! A szükséges vizsgálatokat a tisztiorvosra bízták. Hamar kiderült, ennek érdekében a vállalkozáshoz sok segítség kell. Kik segíthetnek? Azok, akik a karcagi Nagykun gimnáziumban tanultak. Az 1927/28-as gimnáziumi évkönyv mindezt a következő módon méltatja: „E munkából minden Karcagon élő öregdiák lelkes segítésé mellett különösen kivette részét intézetünk egészségtan tanára, dr. Kiss Mihály városi tisztifőorvos, aki nemcsak a sok időt, gondot igénybe vevő

széleskori levelezést végezte, hanem az előkészítő munkálatokra anyagilag is tisztes áldozatot hozott.”

5. Karcagon lapszerkesztő és a református gyülekezet főgondnoka

Közszereplést vállalt, amikor a 30-as években elvállalta az egyik Karcagon megjelenő újság, a Nagykunsági Lapok felelős szerkesztői munkait. A tanítók, tanárok, orvosok, ügyvédek, agrárszakemberek, mérnökök, újságírók, mindegyik vallás papjaiból szervezte meg a szerkesztőbizottságot. A ma megtalálható bekötött példányok olvasásakor kiderül ezeknek az újságoknak magas, közérdeklődést kiváltó színvonala. Az 1939. december 20-án megjelent számban olvasható a következő: „A karcagi református egyház tanácsa Dr. Szentesi Tóth Kálmán lemondásával megüresedett főgondnoki tisztségre Dr. Kiss Mihály tisztiorvost, a Nagykunsági Lapok felelős szerkesztőjét választotta meg főgondnoknak.” Ez a tisztség egész további életére kihatott. Par hónappal az elébb idézet hír előtt, 1939. augusztus 31-én jelent meg a „Paplak avatásakor” című verse:

*Mert benne a sok ősi kő,
Nagy- s dédapáink érchite,
Ha zúg az égiháború,
Tűrést tanulni jöjj ide.
Már készülődik a vihar,
Észak felé a hegy elborul...
Kristály hitű, kemény magyar,
Meglásd: feletted elvonul!*

Ebben tévedett. Az igaz, hogy a Karcagon a paplakszentelést zavaró hatalmas jégeső elvonult, de a második világháború elsodorta a karcagi híres papokat, Papp Belát, Török Vincét, de a jó barát katolikus Orosz atyát éppen úgy, mint Csiger Ivánt, Dr. Kuménuszt, Bábolnai Förgeteget és a többieket. Dr. Kiss Mihályt az újságszerkesztés jobboldali hangvételű felelős szerkesztése és a református egyházi főgondnokság miatt népbíróság elé állították. Első fokon a karcagi nyilvános tárgyaláson egyévi börtönre ítélték, a másodfokú bíróság Szolnokon fél év múlva kitöltöttnek tekintette a bűneiért járó és felmentette. Kisújszálláson nem, de Karcagon elvesztette tisztiorvosi állását, és az

orvosi gyakorlattól másfél évre eltiltottak, vagyonát elvették. A „Hogyan tanultam emberismeretet” című versében erről ír:

Kilenc hónapig börtöntöltelék

Ártatlanul...?

Vállalt vád bár nem volt kellemes,

Igy lettem én bűnös népellenes.

Ártatlanul szenvedett, de gyűlölet sosem volt a szívében, csak várta, hogy hazug vádlói egyszer talán megkövetik. A sok hasonló sorsú magyar között nem volt szégyellnivalója. Versének harmadik strófájában utal vádlóira:

... mégse nézem le,

hogyan hazudtak csúf szemfogatással.

Mi máskülönben Júdas-csókra áll,

ma rókahájjal kenve jár a száj.

Vádlóik, kik német rokonszenvvel vádolták, később saját fenyegetettségükre hivatkozva kérték bocsánatát. Azt hangoztatta, hogy voltak igaz barátok: Bod Lajos karcagi református tanító, Dr. Pólya Kálmén kisújszállási orvos, ezekkel élete végéig levelezett. A levelekbe beleolvashattam. Ennél érdekesebb varostörténeteket nem olvastam, de jó lenne nyilvánosságra hozni.

6. Újságírói, népfőiskolai egészségtan tanár

Amíg orvosi gyakorlatot nem folytathatott fő foglalkozása előbb a parasztpárti Szabad Szó, majd a kispárti Kis Újság munkatársa lett. Cikkeinek változatos témaválasztása és főleg a magyar népegyesület köréből megjelent írásai mellett két könyve jelent meg folytatásokban. Az egyik könyv címe Kit kéne elvenni? Pótválasztási tanácsadó. A másik pedig korszerű népegészségtan. Ez tankönyv formában is megjelent, mert ezt használták a Magyar Népi Művelődési Intézet által szervezett népiskolák. A tankönyv tizenhat kiadást ért meg, mindig apró változtatások mellett. Akik élnek, és ebből a könyvből tanultak, idézik a jó lakás követelményeit: „Tiszta, világos, erős, jó meleg és levegős.” A csaknem hexameterbe foglalt felsorolás ma is egyértelműen igaz. Azt az alapigazságot is tanulhattak ebből a népiskolások: „Plenus venter non student libenter!” (A degeszre tömött has nem tanul szívesen.)

7. 1951-től újra orvos és másodállásban újság-, valamint rádióban szereplő író

Az orvosi gyakorlatot tiltó büntetés lejártával kinevezték az Óbudai Hajógyár üzemi főorvosának 1951-ben. Ez akkor jóvátétel miatt a szovjet állam tulajdonában működő ipari nagyüzem. Kihaszználva az itt adódó szovjet kapcsolatokat eléri, hogy „A betévő falat” című könyvét oroszra fordítsák és kiadják, ahol az három kiadást élt meg. A történelem úgy alakította a sorsát, hogy amikor a szovjet állam visszaadta a magyar államnak az Óbudai Hajógyárat, áthelyezi a miskolci Nehézszerszámgép Gyárba, ahonnan a Kohászati Üzemekhez kerül. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Közegészség- és Járványügyi Állomás település-higiénikus állását nyerte el. A megyében járva folytatja a légy és járványok elleni harcot. A miskolci rádióban kétnaponként 10-10 perces műsora volt, a megyei újságban az Észak-Magyarországban ezek rövid egészségügyi közlemények formában jelentek meg másfél évtizeden át. Ezek az ipari üzemek, a mezőgazdasági üzemek, tehenészetek, vágóhidak, bányász-, kohász-, hegesztő-, traktoros betegségekről. A tejtermelés gümőkór fertőzéseinek elkerüléséről, járványokról, árvizek fertőzéseiről, a „Tiszta udvar, rendes ház” című mozgalomról szóltak. Azt lehet ma szerényen megjegyezni, hogy míg a híres Buga doktor az országos rádióban, addig a borsodi térségben Dr. Kiss Mihály volt az egészséges életmód rádióon keresztüli szócsöve. (Akkor még a televízió ritka volt a családi otthonokban.) Emellett az Írószövetség miskolci lektoraként a kezdő miskolci írók, és költők indulását segítette. Maga is sokat írt. (Ady szavak szótára. — Az élettan rigmusokban.) , Karcagról és Kisújszállásról levelekben” című munkái még nem jelentek meg, mert 1977-ben bekövetkezett haláláig ezt nem tudta megvalósítani. Utódjaira hagyta, valamint azokra a volt karcagi, kisújszállási, miskolci, sárospataki, szerencsi, mezőkövesdi öregdiákjaira, akik rendszeresen meghívták rendezvényeikre. Mindig első helyen említette Orbán István tornatanárt, a karcagi főmagisztert, valamint Pápay Sándort a miskolci híres irodalom történelem szakos tanart és Bod Andor angol-orosz szakos tanárt.

8. Végszó.

Dr. Kiss Mihály életpályája a magyar első generációs értelmiségi lét

egyik formájának tipikus példája. Sokoldalú feladatvállalás, ami olykor kegyetlen felelősségre vonást is hozott. Valós bűnök és erények, időben változó büntetéseket és kitüntetéseket hozva rendszeres egészséges életvitelű munka, amit biztos élettárs és családi környezet szavatol. Azt a munkát, amelyre orvosként felesküdt, a nép egészségének ápolását, a betegségek megelőzését testi és szellemi erővel szolgálni — megvalósítani.

Büszkén vallotta magát mindhalálig karcaginak, református hitű magyarnak. Sírfeliratában írta: »BÁRHOL IS FED A FÖLD, KUNHALOM ÁRNYA TAKAR.»

Ez az írás 1995. szeptember 22-én jelent meg a KARCAGI HÍRMONDÓBAN. Karcag város polgársága Dr. Kiss Mihály emléktábláját 1995. szeptember 29-én MIHÁLY napján avatta.

II. KISS LAJOSNAK AZ ORVOSLÁSTÖRTÉNETI TANÚLMÁNYOKBAN MEGJELENT ÍRÁSA

**Karcag és Kisújszállás közegészségügyi arculata 1920-tól 1950-ig
DR. Kiss Mihály tisztiorvos hagyatéka**

1. Életrajzi adatok

- 1893. augusztus 3-án született tízgyermekes paraszt családban,
- 1912. június 20-án érettségizik a karcagi református gimnáziumban,
- 1913 szeptemberében a budapesti orvostudományi Egyetemre iratkozik be,
- 1913 szeptemberétől a berlini Orvostudományi Egyetemen tanul, az I. világháború kitöréséig. Katonai szolgálatra hívják be. A szerb, orosz, olasz frontokon harcol 1917-ig. Előbb a kolozsvári, majd a budapesti Orvostudományi Egyetemen tanul. 1920. augusztus 18-án veszi át orvosi diplomáját.
- 1920—1921 között a Rókus Kórház ideg- és elme osztályán segédorvos, feleségül veszi 1921. augusztus 20-án dr. Máthé Mária orvosnőt.
- 1922—1945 között Karcag és Kisújszállás városi, majd a tisztiorvosi vizsga letétele után tisztifőorvosa.
- 1945. március 20-án letartóztatják, egyévi börtönre ítélik, de fél év

múlva amnesztiával szabadul.

— 1951—1952 között a Magyar Népi Művelődési Intézet egészségtan tanára és az Óbudai Hajógyár üzemorvosa.

— 1953—1957 között a diósgyőri Nehézszerzőgépgyár üzemorvosa.

— 1958—1969 között a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Közegészségügyi és Járványügyi Állomás főorvosa.

— 1977. július 26-án hal meg Miskolcon.

3. A járványok megelőzője

Az 1920-as években mindkét városban évente jelentős volt a halálesetek száma azok között, akik hasi hagymázban (hastífusz), vagy vérhasban betegedtek meg. 1922-ben, mikor mindkét város köztestülete tisztiorvossá választotta, Kiss célul tűzte ezek megszüntetését. A Karcagi Hírlap 1937. március 13-án megjelent számában így ír: „Az emberi és az állati ürülék szokásos felhasználása és a házi szemét helytelen tárolása szorosan összefügg a lakosság foglalkozásával Karcagon is, Kisújszálláson is. Az állattartó időkből maradt az a szokás, hogy a marhatrágyából „leveles ganét”, vagy más szóval „kun-kokszot” vetnek... Az emberi ürüléket árnyékszék-gödörökbe ürítik. Amikor a gödör megtelik, nem szokás kihordani, hanem új gödört ásnak és a deszkából összeszegelt házikót átteszik az új gödör fölé. Nyáron minden udvarban hemzseg a légy, amely a trágyába lerakott légyálcából kel ki. Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint Karcagon 24 248 volt a lakosok száma. A város területén, beleszámítva a cigányvárost is, 4221 udvart tartottak nyilván. A tanyákon az árnyékszék a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. 800 tanya összeírásánál mindössze 10 árnyékszéket találtunk.” A tanyák rossz higiénés állapotára vezették vissza a gyakori tífusz-megbetegedéseket. A „Független Kisgazda” 1938. december 25-én megjelent „Orvos a tanyák között jár” című írásából idézem: „Dr. Kiss Mihály az alföldi földművelő városok leggyilkosabb betegségének, a tífusznak megelőzése terén úttörő munkát végez már évek óta a Nagykunságon. Szakmai körökben karcagi norma néven ismerik tífusz elleni, köztisztasági rendszabályait, melyeknek segítségével sikerült a hasi hagymáz megbetegedések számát csökkenteni.

A Karcagi Hírlap 1936. július 18-án megjelent vezércikkének címe: „Amiben Kisújszállás vezet... szülőotthon, tejkonyha, iskola fogászat és

piacrendészet. ” A városi szülőotthont elsősorban a tanyasi asszonyok befogadására kellett létrehozni. A „Nagykunság” 1943. január 27-én megjelent számában olvashatjuk: „A gazdák szívesen hozzák a szülés előtt álló, áldott állapotban lévő asszonyokat a városok szülőotthonaiba és viszik vissza szülés után a tanyára a csecsemővel együtt. Mióta Karcagon is működik a szülőotthon, éppenúgy, mint a korábban működni kezdő Kisújszálláson lévőnél egyetlen halálos kimenetelű szülés nem volt.”

3. A gyógyfürdő szervezője

1928. január 24-én a Karcag határában lévő Tatárülés mellett a Berekben váratlanul olajfűrés közben feltört a gázos hővíz. Karcag város neve az újságok címlapjára került. A hasznosítás az akkori igen nehéz gazdasági helyzetben a sokféle lehetőségből a gyógyfürdő üzembe állításával történhetett meg. Az Alföldön már volt néhány gyógyfürdő. A víz gyógyhatásának vizsgálata, ennek a hitelesítésére a szükséges pénzforrások megszerzése a városvezetés csapatmunkája volt, amelynek élén a tisztifőorvos állt. Ma Berekfürdő önálló önkormányzattal bíró község, hetven éve még a helyén csak félig kibányászott pusztaság volt. Az orvos-házaspár építette az első üdülővillát. Györffy István karcagi származású néprajztudós gyerekkori barátsága révén a gyógyfürdőben nyerte vissza sok tudós az egészségét. Miközben a vízben áztatták sajnó reumás tagjaikat, Karcag művelődését is fellendítették. Györffy István „A néphagyomány és a nemzeti művelődés” című, 1939-ben megjelent könyvét a tisztiorvos bereki házában írta: az első nyomdából kikerülő példányt neki dedikálta: „Kiss Miska kedves barátomnak: Györffy Pista.” Erre a tényre utal Sinka István, aki az 1947-ben a Könyvnapra megjelent „A fekete bojtár vallomásai” című könyvét így dedikálta: „Az én kedves. jó Miska komámnak ajánlom sok, sok szeretettel ezeket a vallomásokat — és nemcsak azért, mert én szeretem őt, hanem azért is, mert ő olyan orvos, ki inkább a magyar szomorúságot gyógyítja, mint az öreg miniszteri tanácsosok reumáit.” Kisújszállásról Móricz Zsigmond is gyakran megfordult a gyógyfürdőben, a Kelet Népe című írását gyakran idézik. Kevesen tudják viszont, hogy a Berekben írta „A nagy fejedelem” című híres regényének egy részét, ami a disznótartásról szól. „Soká mentek, térdig érő vizeken, dombokon, egy helyen az erdélyi huszárok nagy disznófalkát letek, s a fekete, kemény szőrű disznók fűrták a

gyékényes, turfás sarat, s a gulyáslegény megállította a lovát, leugrott. Le is hajolt, s a tarisznyáját kezdte teleszedni valami fehér, apró bogyókkal, amiket a disznók túrtak ki. Mit szedsz, hé? — Böngyőt! Gyere szedjél te is vacsorára!” A böngyő azaz nádgumó, amelyet krumpli helyett ettek a szabad kondások.

4. A BETÉVŐ FALAT című könyv szerzője

Az 1946-os esztendő különleges sikert hozott Kiss Mihály számára. Megjelent könyve, amelynek alcíme: A magyar néptáplálkozás könyve. A könyv nagy értéke, hogy a nép táplálkozási szokásairól a nép nyelvén, a nép számára rendelkezésre álló nyersanyagokból állít össze étrendet, ad tanácsokat a helyes étkezési szokásokra. Van ebben anatómia, élettan, higiéniai tanács, élelmiszer értéktáblázat. Az idő rövidsége miatt itt csak egy példa a csíramalé készítés, ugyanezt Kisújszálláson bocskoros málénak hívják. Egy kilogramm búzát, miután jól megmostuk, két hétig meleg helyen csíráztatunk, naponta többször vízzel beparáholjuk. A már zöld végű búzacsírárt megdaráljuk, szitán átpasszírozzuk, levét kipréseljük. A passzírozást 2-3 liter víz hozzáöntésével megismételjük. A kapott levet barna liszttel híg péppé keverjük. Fehér lisztből ujjnyi vastagra kinyújtott tésztával a tepsit kibéleljük, majd az előbb kapott pépet beleöntjük. Kemencében, vagy sütőben addig sütjük, míg az alsó tészta megkeményedik. Édes, kellemes ízű eledelt kapunk. Az egy kiló búzából négy tepsivel kisült csemegét várhatunk. Azokban a családokban, ahol ezt rendszeresen fogyasztják, több mint tizenöt évi megfigyelés szerint, ideg- és elmebetegség, depresszió nem fordult elő. A nagykunok — állítólag — ezért voltak nyugodt, hosszú életű, kiegyensúlyozott emberek. ”

5 Egészségtan tanár

Mindkét város gimnáziumában 1928—1944 között, általában a VIII. osztályban tanította Kiss az egészségtant. „Egészségtan” című tankönyve tizenhat kiadást ért meg. Itt is egy példa a tanítási módszeréről: az alvásról, annak tartalmáról és az álmatlanságról. „Az biztos, hogy minden munka során, legyen az szellemi vagy fizikai, bizonyos anyagok halmozódnak fel az agy sejtjeiben, nevezhetjük ezt egyszerű salakanyagnak. Pihenés, alvás alatt a bomlástermékek

kiürülnek. Lelki okok, aggodalom, rettegés, feszült várakozás álmatlanságot idéznek elő. Betegségek ellenkezőleg aluszékonyságot. A fertőző betegségek ún. baktérium-mérgeket termelnek. Vegyi anyagok hasonlóan. Szeszfogyasztás után a mámoros ember a közismert izgalmi jelenségek után elálmosodik, mert felhalmozódik agyában a salak. Az egészséges józan ember alvás időtartamáról: a híres olasz orvosi iskola, a salernói rövidre szabta, hat órára az alvásidőt. A fukarságukról szól az alábbi versezet:

Salernói szabály, mit latinul fúnak:

Hat órai alvás öregnek s ifjúnak

bőven elég! Hetet csak lustáknak szántak.

S többet semmiféle más ember fiának.

Szűkmarkúságuknak imhol itt a titka:

—Dolgoztak-e annyit, mint mi most?

—Aligha!

Egyik serpenyőben: munka, jövés menés,

veríték, izomláz. Másikban: pihenés.

Minden óra anyagához tartozott egy versike. Pl.: „Az egészséges hajlék, a lakás.”

Milyen a jó hajlék? — Tágas — legyen a fala száraz.

Tiszta, világos, erős, jó meleg és levegős.

6 Az orvos közíró

A Karcagi Hírlap 1929. február 7-i száma van előttem, az első oldalon a főcím „Beszélő számok. Karcag város múlt esztendei élete számokban —Az 1928. év közegészségügyi adatai” —A Karcagi Hírlap tudósítójától — kiderül: ezt a tisztiorvos jelenti. Önvallomása szerint: „Másodállásban irkász-firkásznak készültem én Kukutyinban! Amilyen lelkiismeretesen készültem hivatásomra vagyis orvosnak, oly mértékben újságírónak. Kénytelen voltam álneveket használni, mikor vezető orvos lettem. Bábolnai Förgeteg, Csiger Iván, Dr. Kumánus, — K. H. tudósítója, az álneveim. Szakmai folyóiratokban (Sz), helyi újságban (HU), Országos napilapban (OL) megjelent és hagyatékában megtalálható írásainak száma évek szerint rendezve a következő táblázatban látható.

Év	Sz	HU	OL	Év	Sz	HU	OL
1920	1	3		1940	1	36	23
1921	2	10		1941	1	34	20
1922	1	40		1942	2	32	24
1923	2	32	4	1943	2	61	45
1924	3	40	5	1944	6	51	31
1925	1	34	2	1945		3	12
1926	2	20	1	1946		1	30
1927	1	24		1947		1	32
1928	1	30		1948	4		51
1929	1	30		1949	1		41
1930	5	35		1950	1		35
1931	4	42		1951	2	5	30
1932	3	48		1952	3	12	25
1933	4	54		1953	2	20	20
1934	4	52	2	1954	2	28	31
1935	6	58	3	1955	3	29	32
1936	2	60	4	1956		8	12
1937	2	74	10	1957	1	10	35
1938	1	63	10	1958	4	25	42
1939	3	58	14	1959	2	41	45
	4		19				

A táblázatban szereplő iratmennyiség átnézése, rendezése öt évet igényelt az én számomra, lehetetlen ezért ennek itt még az összefoglalásába is belekezdni.

Így itt is egyetlen érdekességre hívom fel a figyelmet. Következtesen vitamin helyett a serkentő kifejezést használta. Nagyon érdekes e szempontból a „Református jövő” -ben 1944. május 24-én megjelent írása: „Nevezzük magyarul a népszerű vitaminokat! A-, B-, C- és D-vitamin helyett hám-, ideg-, ér- és csont-serkentő!

7 Az írók, festők-, szobrászművészek, valamint a református egyházi vezetők barátja

Nemcsak a gyakorló városi tisztiorvos asztalára kerülő eseményeket, hanem az országban történt minden kulturális eseményt, amelyet átélt, meg akart írni. Már 18 éves korában a „Kezdet kezdetén” címmel adta ki saját verseit. Erdélyi József, Sinka István, Kodolányi János, Veres Péter,

Németh László, a már említett Móricz Zsigmond mellett Kmetty János, Tőkés Sándor, Bod László festőművészek, Pátzay Pál szobrász gyakran időztek vagy a Berekben, vagy a Karcagon lévő házában. Dr. Varga László műegyetemi tanár, a szentendrei skanzen megtervezője, dr. Németh Gyula, dr. Gaál László, dr. Kónya Sándor, dr. Lőrincze Lajos nyelvész professzorok úgyszintén. Mivel Kiss a karcagi református egyház főgondnoka is volt tizenkét éven át, a vezető lelkészek, akik Karcagon megfordultak, mindig felkeresték. Pezsgő és mozgalmas életet élt.

Végül most is meghatódva említem, hogy Karcag Város Önkormányzata 1995. szeptember 29-én, Mihály napján a városi Háziorvosi Intézmény Széchenyi sugárút 27. alatti épületének falára emléktáblát helyezett, így emlékezett Kiss Lajos sokrétű munkásságára.

IRODALOM

1. Pápay Sándor: Dr. Kiss Mihályról (Ünnepi beszéd 1995. szeptember 29.) Karcagi Kalendárium 1996. p. 94—105.
2. Dede Sándor: Tisztiorvos és közéleti ember „Kunhalom árnya takar”. Karcagi Hírmondó, 1995. szeptember 22. p. 5.
3. Dr. Kováts Tibor: Emléktábla avatás Karcagon. Pofosz Hírlevél, 1995. október, p. 13.
4. Bod László: Az én Karcagom. (Körmendi Lajos). Életrajz, 1996, Kiadó a Bereczki és Kocsis Kft., p. 11—25.

III. DR. KISS MIHÁLY SZEREPE KARCAG VÁROS ÉLETÉBEN

RÉSZLET AZ „ERESZALJA” CIMŰ IRÁSBÓL

1928. január 24-én KARCAG város határában, a BEREKBEN mélyfúrás nyomán feltört a földgáz és a 75 °C hőmérsékletű hévíz. A feltéréskor fűrotornyot szétvetette, és mint egy hatalmas gejzír, 60-70, később 100-120 méter magasba szökkent fel a víz és gázoszlop.

Hazánk első világháború utáni szétdarabolása után a megmaradt csonka ország igyekezett pótolni az elszakított részek természeti kincseit. Így öltött az alföldi mélytalajkutató fokozottabb mértékűt. E program keretében Dr. Pávai Vajna Ferenc geológus alkalmas helyet keresett a fúrás kijelölésére, ahol várhatóan olaj kitermelésére lesz lehetőség. Az

EÖTVÖS-féle torziós ingával Karcag város közvetlen közelében is kutatott, de méréseit úgy értékelte, hogy túl mélyen van az olaj. Végül a TATARÜLES vasútállomástól 2 kilométerre, a BEREKBEEN jelölte ki az alkalmas helyet. A mélyfúráshoz szükséges gépek, fúrótorony szerelvények helyszínre szállítását és felállítását 1926. év folyamán elvégezték, és megkezdték a fúrást. A mintegy másfél évi munkának váratlanul jött meg az eredménye. 1928. január 24-én kedden délelőtt 642 méternyi mélységben járt a fúrás, amikor a fúrócső kiöblítéséhez kezdtek, és akkor MENYDÖRGESSZERŰ MORAJLÁSSAL, MAJD ŐRÜLETES BÖMBÖLÉSSSEL, MINTEGY FÉKE VESZTETT MESEBELI SZÖRNYETEG FELTÖRT A GÁZOS HŐVIZ. A 27 méter magas fúrótorony tetejét felszakította, a gépház oldalfalait és a 25 mázsás tetőzetét letépte, a fúrószerkezet emelőberendezéseit összetörte.

Vagonszámra szórta szét a föld melyéből a kékeszöld palás anyagot. A víz elborította a környéket úgy, hogy a fagyos januárban térd felett érő forró víz hullámozott a fúrás környékén. A hír gyorsan terjedt, az érdeklődők és kíváncsiak valóságos népvándorlása indult meg. Böhm Ferenc miniszteri tanácsos az alföldi mélytalajkutatás műszaki vezetője, Dr. Pávai Vajna Ferenc geológus a fúrás helyének meghatározója, Pantó Dezső a bányakapitányság körzeti biztosa bányamérnök, Dr. Hajnal István Karcag város akkori polgármestere és Dr. Kiss Mihály a város akkori tisztiorvosa a kitörés után két óra múlva a helyszínen voltak. Elkezdődött a mentés. A felszabadult természeti erővel szemben minden emberi tudás arra irányult, hogy életekben ne legyen veszteség. A vizet a közeli homokbányák egyikébe vezették. Biztosították a rendet. Nem engedték a bátraknak sem a fürdést. Csütörtökön, január 26-án reggel leszakadt a kitörés üregében egy réteg, ez a kitörésnek néhány pillanatilag újat állta és eldugaszolta. Illa Miklós a karcagi fúrás munkák művezetője élete kockáztatásával a csőfeje erdősítette az elzárószerkezetet. A város vezetői szinte megoldhatatlan feladat megoldása elé kerültek! HOGYAN HASZNOSITSÁK A TERMESZET ADTA KINCSET? KEZDETÉT VESZI MINDEZEKSEL A BEREKI GYÓGYFÜRDŐ TÖRTENETE.

Miskolc, 1997. augusztus 3.

Kiss Lajos

Édesapám 1922-től a két szomszédos nagykun város Karcag és Kisújszállás tisztiorvosa volt. Az a sok gond, ami a bereki gázos hővíz feltörése utáni hasznosítás gyógyfürdővé alakítás, a víz gyógyhatásának igazolása, ezeknek a vizsgálatoknak költség előteremtése az akkori igen nehéz gazdasági körülmények mellett az ő feladatává vált. Én 1933-ban születtem. Három hónapos voltam, amikor Édesapám neves városi polgárok előtt úgy demonstrálta a csecsemők vízszeretetét és úszás tudását, hogy az 1930-ban létesített első bereki betonmedencébe bedobott. „Ha kiúszom, bizonyított a csecsemők úszástudásáról elterjedt elmélet, ha nem úszom ki, úgy is jó!” Mivel most 65 évesen írom ezeket a sorokat, kiúsztam! Az életem ezután összefonódott a Bereki gyógyfürdővel. Nézegetve a régi képeslapokat, felfedezem azt a még fákkal el nem takart villát, amiben gyerekkorom boldog napjait töltöttem. Ennek a háznak az eresze alatt sok fecske fészkel. Ma is élénken emlékszem, hogyan hordták az eresz alatti fészkekben tátogó kis fecskéknek a szülők, az öreg fecskék az eledelt, hogyan tanultak repülni a kis fecskék. Ahogy cseperedtem, megfigyeltem, melyik fecske tért vissza az őszi elköltözés után. Herman Ottó: „A madarak hasznáról és káráról” című könyvéből tanultam meg: „A fecske: ficserékel. A rigó: rikkant. A fülemüle: csattog. A fűrj: pityalattyol. A galamb: bűg. A gerle: turbékol. A gólya: kelepel. A veréb: csiripel. A tyúk: karicsál, kodácsol, kotyog, kárál, kurrog, kotyol, karattyol, kityög-kotyog, vannyog, vattyant. Lehetne ezt sorolni a végtelenségig. Az ember is ki kell fejezze valahogyan érzéseit. Én most a gimnáziumi osztálytársaim, középiskolás tanárain emlékeit szeretném csokorba szedni. Ezt a nagyon sokszínű érzéshalmazt leírni a fecskékhez hasonlóan ficserékelve emberi nyelven. Az emlékezés ezért ERESZALJA címet kap!

A karcagi református NAGYKUN az államosítás utáni Gábor Áron Gimnázium 1951-ben érettségizett növendékeinek és akkori tanárainak emlékeiről szól majd. Dede Sándor és Szalai István kedves osztálytársaim kezdték, és rám hagyták, mert emlékezni csak élő ember tud. Próbálkozom a nyomdokukon haladni. Nagyon nehéz megfogalmazni, hogy kiknek készül mindez, kik fogják ezt elolvasni? Magammal csak úgy egyeztem ki — ezt a munkát — megkíséreltem elvégezni.

1928. július 1-én alakult a Karcagi Öregdiákok Szövetsége, ennek a

szervezetnek az első választott főtitkára Édesapám volt. A bereki gázos hővíz váratlan feltörésével kapcsolatban van. Az volt az elképzelés, hogy a város gimnáziumában tanultak tudják legjobban segíteni a gázos hővíz hasznosítását. A szerveződésre alkalmat kínált a gimnáziumot nyolcosztályú középiskolává fejlesztő igazgatónak, Horváth Ferencnek, és az iskola híres matematika tanárának, Bujk Bélának a nyugalomba vonulása. Ide sorolom a lezajlott ünnepség programját, ami a KARCAGI NAPLÓ 1928. június 30. (szombati) számában jelent meg:

— Reggel fél 9 órára gyülekezés a református reálgimnáziumban. Az Öreg diákok és a volt diákkisasszonyok tanáraik vezetésével testületileg vonulnak a református templomba.

— Délelőtt 9 órakor ünnepi istentisztelet. Az alkalmi szentbeszédet tartja: Nagy Kálmán karcagi Öreg diák, kalocsai református lelkész.

— Délelőtt 11 órakor alakuló gyűlés a református reálgimnázium tornacsarnokában. Gyűlés előtt a Hymnus eléneklése.

Tárgysorozat:

1./ Elnöki megnyitó.

2./ Üdvözlő levelek.

3./ Alapszabály tervezet felolvasása és elfogadása.

4./ Tisztikar megválasztása.

5./ Esetleges indítványok.

- A megalakult SZÖVETSÉG Díszközgyűlése a nyugalomba vonuló öreg tanárok, Horváth Ferenc és Bujk Béla tiszteletére a következő tárgysorozattal:

1./ Elnöki megnyitó, tartja Dr. Hajnal István, Karcag Város polgármestere.

2./ Az igazgatótanács és a presbitérium üdvözlését tolmácsolja Török Vince református lelkész igazgatótanács elnök.

3./ Ünnepi beszédet tart Dr. Kónya Sándor karcagi öregdiák, reálgimnáziumi tanár.

4./ A Tőkés Sándor reálgimnáziumi rajztanár, festőművész festette képek leleplezése.

— Ebédre a Karcagon lakók egyéenként hívják meg volt osztálytársaikat.

— Este 8 órakor díszvacsora a Széchenyi Társaskör udvarán.
(Kedvezőtlen idő esetén összes termeiben.)

Felhívás a karcagi gimnázium volt növendékeihez!

Az évszázadok óta fennálló karcagi gimnázium Karcagon tartózkodó volt növendékei elhatározták, hogy egyrészt az iskolához való ragaszkodásuknak és hálájuknak kifejezésekképpen, másrészt az egymás közötti baráti kapcsolat bensőbbé tétele céljából megalakítják a Karcagi Öreg Diákok Szövetségét.

A szövetség megalakításának időpontja egybeesik a gimnázium érdemekben dús igazgatójának, Horváth Ferencnek és generációkat felnevelő tanárának, Bujk Bélának nyugalomba vonulásával. Erre való tekintettel elhatároztuk, hogy a Szövetség megalakítását követőleg díszközgyűlést tartunk, amelyen a nyugalomba vonuló professorok érdemeit méltatjuk és az intézet részére megfestendő arcképeiket leleplezzük. A megalakulás és az ezt követő ünnepség minél fényesebbé tétele céljából felhívjuk a gimnázium összes volt növendékeit, hogy **1928. július 1-én d. e. 11 órakor** Karcagon a gimnázium dísztermében jelenjenek meg.

Felkérjük mindazokat, akik előtt volt karcagi diákok címe ismeretes, hogy a megjelenésre azokat meghívni szíveskedjenek.

Az alakulás napján este 8 órakor diszlakomát rendezünk. Erre való tekintettel a megjelenni szándékozók szíveskedjenek részvételüket — esetleg megjelenő családtagjaik számával együtt — Dr. Kiss Mihály karcagi városi tisztí orvosnak legkésőbb f. hó 24-ig bejelenteni.

A szövetség céljainak hathatós elmozdítása céljából f. hó 23-án d.u. 1/25 órakor a gimnázium tornatermében estélyt rendezünk, amelyre az érdeklődőket ezúton is meghívjuk.

Karcag, 1928. június 5.

Baráti üdvözléssel:
Az előkészítő bizottság

DR. KISS MIHÁLY

EGY ALAPITVÁNY SZÜLETÉSÉNEK TÖRTÉNETE

a karcagi Öregdiákok Szövetségének 1933. szeptember 23-án lezajlott DÍSZKÖZGYŰLÉSÉN elhangzott titkári jelentés

(Megjelent: KARCAGI-HIRLAP 1933. szeptember 26-i számában)

Az volna az illendőség, úgy tudna stílszerűen beilleszkedni ez a szerény titkári jelentés ennek a díszközgyűlésnek a keretébe, ha az elmúlt évek eseményekben gazdag napjairól, a szövetségi élet pompás csúcsteljesítményéről tartana ékes beszámolót. Minden Demosthenesnél szebben beszél a tett. Tehát céljainkat megvalósító tetteket, vezetőségünk hűséges és odaadó szakavatott sáfarkodását, tagjaink példaadó áldozatkészségét illenék itt hosszú lajstromba szedni, hogy méltók legyünk a mai naphoz.

Ezzel szemben „mea culpa, mea maxima culpa” rebegő ajakkal, bűnbánó lélekkel arról vagyunk kénytelenek őszinte vallomást tenni, hogy majdnem semminél alig történt több.

A közömbös szemlélő azt is megállapíthatta, hogy ennek az elhalkulásnak, szövetségünk tetszhalálszerű állapotának nem egyedül és kizárólag az öregdiákok voltak az okozói. Lelkünk mélyén lappangott a jó szándék, hogy támogassuk a mi Szép múltú iskolánkat, anyagi és erkölcsi támogatásban részesítsük az arra rászorulókat. Csak a Szövetségi vérkeringésben mutatkoztak zavarok. Gyűléseket, előadásokat, kultúrestélyeket rendezni - Karcagon akkoriban azt jelentette, hogy baglyokat szállítsunk Athénbe. Elnökségünk úgy döntött, beszüntet minden gyűlésezést és művelődésterjesztést, hiszen ezt Karcagon számos szervezet bőségesen teszi. Alapítványt fogunk létesíteni! Elhatározta a közgyűlés, hogy Horváth Ferenc nevére és emlékének megörökítése végett a karcagi reálgimnáziumi diákjai számára jutalomdíj alapítványt létesít. A Szép elhatározást sok nehézség különösen az akkori idők gazdasági helyzete 1929 évi gazdasági válság nehezítette. Majdnem egy évi hercehurca után Papp Imre tanár úr gondolata volt „A nehézidők és egyes társadalmi osztályok fokozódó nélkülözése közepette ne tartsunk névnapit vendégeskedést, hanem az arra szánt összeget fizessük be az Öregdiákok pénztárába az alapítvány céljára.”

Ez eredménnyel járt. Összegyűlt 4542,60 pengő, azaz négyezer-ötszáznegyvenkét pengő és hatvan fillér. Ezt a Szövetség kiegészítetté ötezer pengőre. Az alapítvány tőke kamatait az a növendék kapja, aki - a tanári kar véleménye alapján a titkos szavazást figyelembe véve — legmértöbbnek találja.

(Horváth Ferenc diákja megtisztelő névvel Dr. Rác Ferenc ügyvéd folytatta tanulmányait nemcsak a karcagi gimnáziumban, hanem az egyetemen is.)

Horváth Ferenc búcsúbeszéde

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim (Éljenzés és taps.)

Úgy érzem magamat, mintha temetésen volnék, a magam temetésén, és hallgatnám az elparentálásnak díszes és ékes szavait. Tényleg, ez az óra mindkettőnkre nézve az elválásnak, az intézményunktől való

elszakadásnak keservesen érzett órája, amely a halál gondolatait idézi fel az ember lelkében. De hát ez mindnyájunk közös sorsa. Ki van mérve az idő, ameddig az ember hasznosan tud szolgálni, ameddig ereje képesíti erre, hogy közügyeket akár az egyház, akár a város, akár az iskola életében, akár magánéletében előbbre tudjon vinni. Ránk nézve - úgy érezzük - itt az ideje annak, hogy tisztességgel, becsülettel váljunk meg attól a munkatértől, amelynek szolgálatában töltöttük ifjú korunk esztendeit.

A régi görögöknél is szokás volt, hogy az olyan halottakat, akiknek testét nem találták meg, jelképileg temették el, hogy nyugalalmuk legyen. Minket is még nem talált el a halál, még nem temethettek el vadsággal, csak jelképileg illetnek a halottat megillető tisztességgel, a megbecsülésnek szavaival és ékes koszorúival. Reméljük, nem azért, hogy vissza ne jöjjünk kísértet gyanánt, mint ahogyan tették a régi görögök, mert mi - úgy érezzük - ide tartozunk örökre a mi lelkünk szálaival. (Lelkes éljenzés és taps.)

A ruha, melyet gyermekkorában ez az intézet magára öltött, a mi szívünk és lelkünk érzéseinek szálaival van keresztülfonva, a mi gondolataink fonálát is bele szőtte a Gondviselés, és azok a szálak - azt hiszem - itt maradnak örökre az intézet körében, s azoknak a szálaknak a vége a mi szívünkben, lelkünkben van megerősítve.

Hisszük és reméljük, hogy azok az ékes elparentálások, amelyekkel illettek bennünket a mi igen tisztelt barátaink, nem arra szolgálnak, hogy ide tartozásunk meg ne maradjon, hanem talán erősíteni akarná az iskolával való további kapcsolatunkat. Azt hiszem, nem is kell bizonykodnunk és állítgatnunk, hogy mi ide akarunk tartozni, amíg az Isten ebben nekünk kedvez. A mi szívünk minden érzése itt él, és itt dobog ezért az iskolaért, amelyben látjuk a város előmenetelének legbiztosabb, legszilárdabb alapját és minden fejlődésének zálogát. Itt él a mi lelkünk nyugalomba vonulásunk után is, itt lesz a mi gondolatunk ez iskola körében mindenkor, mert hiszen a múltjához tartozunk ugyan ennek az iskolának, de egy iskola élete a múltjával válik teljessé. Mert nem a falak, nem a szertárak, az iskola, hanem a HAGYOMÁNYOK SZENTSÉGE, egy összefogott társadalmi közösség, amely a múlt, a régi tanítványok, a régi tanárok és az új nemzedék között fenn kell, hogy álljon, hogy az iskola nevelő hatást tudjon gyakorolni. (Úgy van!

Úgy van!) Mert ebből a hagyományból támad fel minden
LELKESÜLTSG, MINDEN NEMES IDEÁL, MINDEN NAGY CÉL.
Ha a múltjához tartozunk is az iskolának, de hagyományként nevünk
talán megmarad ebben a körben, és különösen köszönjük, amikor testi
képünket is megörökítették a mi kedves tanítványaink ezen alkalommal.
A test is valami, azonban nagyobb dolog, hogyha azt az erkölcsi
hagyatékot, amelyet mi itt összegyűjteni iparkodtunk, amelyért dobogott
a szívünk és lángolt elménk, állandóvá tudjuk tenni, s hogyha azon
tűzhelyen, amely égett ebben az iskolában, a mi erkölcsi hagyatékunk
lángja, ha nem is ég lángolóan, de pislákol. Arra kérem azokat, akik
ennek az oltárnak az ápolására vállalkoztak, a mi utódainkat, hogy ezt az
erkölcsi hagyatékot őrizték meg. (Lelkes éljenzés és taps.) Ezeknek az
erkölcsi ideáoknak, és eszméknek éljen és virágozzék időtlen időkig ez a
mi iskolánk! (Hosszantartó éljenzés, és taps.)

Széljegyzetek

MÓRICZ VIRÁG : „APÁM REGÉNYE” CÍMŰ MŰVÉHEZ

Méltató kritika helyett pár személyes élményt eleveníték fel, melyeket ez
a családi tükör villantott elő bennem. A kortárs kevésigényű kriksz-
krakszai ezek. Pár kiegészítő vonást kívánnak szolgáltatni Móricz
Zsigmond írói arcképéhez

ISMERKEDÉS

Betűit a Hét krajcár és a Sárarany óta szinte faltam, mint több más
diáktársam is, kik az epigon-íróktól megcsömörlöttünk, holott
könyvedvelők voltunk, sőt magunk is tollforgatónak készültünk
akkoriban. Olyan izgalommal vártuk a Nyugat minden számát, mint
osztálytársaink zöme a színházat, sőt egyesek dicsőségszerző, bár
többnyire képzelet-szülte — szerelmi találkozókat. Utólag kiderült, hogy
a mi élményeink sokkalta reálisabbak voltak. Ady versei mellett „Az
Isten háta mögött” folytatásai hetedikes korunk legvéresebb irodalmi és
társadalmi eseményei. Bicskanyitogató viták előidézői, életreszólo
barátság szövöszéke és napokig tartó neheztelések forrása, Iskolánkban a
színházfűtötte szerelmi légyott is, a nyugatos irodalom pártfogása is
kicsapatásra méltó büntettnék számított, Előbbit egy éltes kiugrott
paptanártól, utóbbit fiatal irodalomtanárunktól, Zsigmond Ferencről

tudtuk, aki ellenvéleményének kifejezéseként titokban kezembenyomta az igazgatónk által indexre tett folyóirat egyik mutatványszámát. Tudtuk s mégis megreszkíroztuk.

Ami egyszer tilos, az nem csupán addig kívánatos, míg a tilalmi idő tart. Akár szenvedélyünké válhatik. Így lettem én medikus koromban is a „modern irodalom” szerelmese. Még a világháború első éveiben, a fronton, míg a tábori posta ki nem hagyogatott, olyan mohón vettem rá magam az Ady, Móricz és Kaffka írásokra, mint osztrák orvosbarátaim a szintén ínycsiklandó libeszgábékra. Addig gúnyolódtak miattuk, míg hevenyében le nem fordígtattam nekik, ők meg néha megkínáltak az ajándécsomagokból.

Személyesen csak a húszas évek elején találkoztam Zsiga bácsival, a Centrál kávéházban. Segédorvos voltam az idegosztályon és fiatal írók útján jutottam el a Nyugat-asztalához. Móricz Zsigmond ekkoriban szinte remeteéletet élt. Ritkán jött. Pedig nagyon szeretttük volna megismertetni vármegyénk közkedvelt derűműszével, aki kikopván az egyik nagykún fészek főügyési székéből, felejteti szintén a fővárosban tartózkodott és a kávéházban ütötte fel tanyáját. Schöpflin Aladárral egy későrenyúló, italos éjszakán már összebarátkozott. Ám parasztvicceit Móricznak tartogatta. Tréfacsináló cimboránk az anekdota-műfajt művelte. Azonfelül szellemes ötletek fordulatossá megcsóválója volt. Nem az eredetiség, inkább a ragyogó előadás tette a dzsentrí vármegye által is dédelgetett, hol-ide-hol-oda-hívott konferansziévé. Schöpflin is jókat kacagott rajta, s humorát Móriczcal szándékozott fémjeleztetni. A baj ott volt, hogy mikor végre Móricz Zsigmond megérkezett, humoristánk már a parasztvicceknél tartott, s bár repertoárja kimeríthetetlennek látszott, ekkor már Görét és Bugyi Sándort applikálta az akkori viszonyokra. Túlozta is a paraszt kifigurázását, hiszen ez volt az erőssége a vármegyei kabaréelőadásokon, Ahány vicc, annyi siker. De Zsiga bácsi csak bajusza alatt somolygott s egypáran mindjárt észrevettük, hogy nem a rekeszizmot-rengető, jól bevált vicceken. Éreztük, hogy valami új csattanót tartogat. Nagysokára szóhoz jutott, mikor a közderű valamelyest lecsöndesült. Mert, tagadhatatlan, egyik jó vicc szülte a másikat.

-Debreceni főiskolás voltam kezdte Zsiga bácsi, ott ismertem egy fiatal, akkoriban is nagyon tehetséges újságírót. Senki sem tudott mint ő,

tegnapelőtti töltöttkáposztát felmelegíteni. Magam is mulattam rajta. Kedvfagyasztó volt ez a humor-márkázás. Derűművesünk, aki ma este remekelni akart, valósággal belesápadt. Még csak ennyit mondott:

-Én voltam az, kedves bátyám, saját őszintén.

De Móricz Zsigmond azonnal ki is engesztelte

-Annyira tehetséges volt az a fiatal debreceni újságíró, hogy az egyik versét a Dongóból el is csakliztam tőle. A Kerek Ferkóban olvashatjátok:

Hej! de szíp a fekete bárány,

Hej! de szípen felnöttem árván.

Hej! ütöget mán a szakállom,

Sebaj! maj leberetválom!

Most pedig legfőbb ideje, hogy ünnepélyesen megköszönjen neked, kedves Jóskám a szép nótát.

Á Jóska arca felragyogott újra sziporkázni kezdett, de Móricz Zsigmond előtt soha többé halvány célzást se tett parasztok rovására. Schöpflin tatát évek múlva is kitűnő műértőként emlegette. Móricz Zsigmond csak parasztíró, aki -kacsintott- legjobb sorait egy szerény újságírócskától plagizálta, kinek nevét a konferanszié jó ízlése tiltja kimondani... Persze, ez is csak kabarébeli szellemeskedés volt.

BEKUKKANTAS AZ IRÓ MŰHELYÉBE

Amit elmesélek, az pontosan 1928 február 19-én történt. Igazolja maga Móricz Zsigmond, aki könyvéim közt felfedezvén a Sárarany 1911-ben megjelent példányát, ezt a bejegyzést kalligrafálta a belső címlapjára: „Régi bűnök visszajárnak,” Alatta a fenti dátum és a név. Egy másik művében ugyanekkor így köszöni a szíveslátást: „Dr. K. M. barátom házánál Sári bírót találni kedves volt. Szeretettel Móricz Zsigmond.”

Hiteles tehát, hogy Móricz Zsigmond e napon volt vendégem. S emlékszem, hogy ugyanekkor nálam ebédeltek Győrffy István, a néprajz tudósa és Hajnal István, a város aranytollú főjegyzője. Még egypáran voltak, csupa betűvető és művészember, de a vendégek felsorolása nem tartozik szorosan a tárgyhoz. Az azonban hozzátartozik (elnézést kérek a líráért), hogy feleségem erdélyi származású orvosnő, mellékesen autodidakta szakácsnő is, aki önképzéssel elsajátította a kunsági ételek készítését. Ezen a napon azonban az erdélyi konyha remekeire várta a nemrégiben olvasott Tündéerkert szerzőjét.

Zsiga bácsi érkezett elsőnek. Feleségem a konyhában, én valahol kinn a városban, beteglátogatáson. Az előszobában hatéves, idősebbik fiammal találkozott, aki bemutatkozott neki és megkérdezte, hogy Ő-e Zsiga bácsi. Majd tudatta, hogy „a régen tanult” (már félig elfelejtette) versek közül neki a Mehemed tetszik a legjobban. Még talán most is tudná, ha Zsiga bácsi segítene neki. Ügy is lett. Mikor kikacagták magukat azon, hogy a párosan eljátszott Mehemedet felrúgták a tehenek, Zsiga bácsi közölte Töhivel, hogy neki nincs most valami rózsás kedve, mert szörnyen sajog a füle. No, szalad a gyerek a hírrel a konyhába. Anyjának abba kell hagynia a szakácskodást, meg kell tükrözni a Zsiga bácsi fülét, meg kell kezelni. Aztán gyógyszerrel ír fel neki, melyért Töhi elszalad a patikába.

Mikorra hazaérkeztem, már minden vendég jókedvű volt. Zsiga bácsi és említett barátaim élénk diskurzusban. Arról folyt a szó beléptemkor, mennyire más volt az előidőkben (jelesen 17. században) az erdélyiek élete, mint kunoké. A két Pista pompásan és hitelesen tudta megrajzolni népünk akkori közjogi és magánéletét. Zsiga bácsi engedelmet kért, hogy jegyezzessen, ez ne zavarjon senkit. Így szokta. S még ebéd után is kifogyhatatlan volt a kérdezősködésben. Csakúgy szántotta a betűbarázdákat (Tudod-e, mit neveznek szironyos hónap? kérdezte tőlem. Majd az iránt érdeklődött, milyen. vallásúak voltak őseink, mielőtt felvették a kálvinista hitet. Hát manapság miben hisznek?)

Meg voltam győződve, hogy valami remekbeszabott Móricz-novellának anyagát gyűjtögeti, vagy akár kis regény lehet ez terjedelménél fogva. Annál jobban meglepett, mikor búcsúzáskor ilyen tréfás szemrehányást kellett hallanom:

-Egy orvos házaspárnál nemcsak ebédet és gyógyítást, de valami novellatémát is elvártam volna. Sohase szoktam üres kézzel hazamenni.

-Hát nem azt irkáltad, Zsiga bácsi?

-Azt én nem árulom el mondtá sokat sejtő kacagással. Az meglepetés. Pár nap múlva megérkezett a Pillangó második kiadása. ezzel az ajánlással: „Dr. K.M.-nének egy nagyszerű recept s agy mégnagyszerűbb kolozsvári káposzta emlékére. 1928. II. 21. Móricz Zsigmond.” Azt hittük, az a kilátásba helyezett meglepetés, hogy megjegyezte, melyik

könyve hiányzik a mi könyvespolcunkról. De nem az volt (Ha csak ennyi lett volna, nem merném közzétenni ezt a Móricz Zsigmond emlékemet.)

A ránkváró meglepetés valóságos irodalmi ínycsemege. Az Erdélyi trilógia második részének, A nagy fejedelem-nek második könyve, melyben csodálatos élethűséggel ábrázolja a szilaj pásztorok kegyetlen, rideg sorsát, a baromgyilkos árvízzel, a csúnyán veszekedő, fekete emberrel, a gulyását kifosztó gazdával és azzal az egyetlen lehetséges megoldással, hogy a számadó is felcsap immár hajdúnak, mert nincsen hé leikének hova lenni. Mindez ott hullámszik a regény lapjain. Úgy, ahogy mi mindannyian jelenlévők elmondtuk neki. Holott ez az epizód talán nem is szerepelt az első koncepcióban? Talán éppen nálunk vetődött fel az elmondott véletlen találkozásokból és beszélgetésekből kifolyólag? Lehet. Sohase kérdeztem meg erről Zsiga bácsit. Pedig lett volna alkalom, mikor az Úri muri ügyében járt ismét nálunk, vagy mikor a bereki hévízről és földgázzal híres riportját írta; Omlik az arany a karcagi pusztán. Vagy később - élete alkonyán -, mikor Debrecenbe utazgatva gyakran találkoztunk, Vagy mikor egyszer Budapesten visszaadtam neki a látogatást. Hiába, nem kérdeztem meg. Mert mindig ő kérdezősködött s mindig olyan aprólékosan, annyira elmélyedve a részletekben. S ha százszorta többször találkoztunk volna, akkor se jutottam volna szóhoz. Pedig Zsiga bácsi korántsem volt fecske-locska. Igazán szóhoz engedett jutni másokat is. Csak mindig arról, kellett beszélgetni vele, ami éppen Őt foglalkoztatta.

Az bizonyos, hogyha ötletszerűleg illesztette is be szilaj pásztor epizódját a Trilógiába, szervesen beleötvözte s megmutatta, hogy ösztönösen is dialektikusan szerkesztett, mint a regényírás művészetének legnagyobbja. A Kohó fiatal prózaírói sokat tanulhatnak tőle, ha még oly tehetségesek is.

KISS MIHÁLY

IV. TOVÁBBI ÍRÁSAI

DR. KISS MIHÁLY

A BETEVŐ FALAT

A FÖLDMIVELÉSUGYI MINISZTER 250.027. RENDELETÉVEL
IDEIGLENES TANKÖNYVPÓTLÓ JEGYZETUL ENGEDÉLYEZTE

EGÉSZSÉGTAN GAZDAKÉPZŐ ISKOLA RÉSZÉRE

ÍRTA:
DR. KISS MIHÁLY
ORVOS

KÉZIRAT GYANÁNT

BUDAPEST, 1947

•PÁTRIA• IRODALMI VÁLLALAT ÉS NYOMDAI RÉSZV. TÁRS.

A földmives család élete és egészsége

I.

Háztájék és termőföld, jó egészség és jó termés

Írta:
Dr. Kiss Mihály
m. kir. tisztiorvos

Az ábrákat Bad László rajzolta,
a fényképfelvételeket Tóth Sándor készítette.

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara
szekciójának: „Tiszántúli Gazdák”-nak külfelnyomata.